

**Dávné
kouzlo
Vánoc**

**LINDA
RAEDISCHOVÁ**

DÁVNÉ KOUZLO VÁNOC

**Vánoční tradice
pro nejtemnější dny v roce**

Linda Raedischová

VOLVOX GLOBATOR

Linda Raedischová

Dávné kouzlo Vánoc

Vánoční tradice pro nejtemnější dny v roce

Linda Raedisch

The Old Magic of Christmas

přeložil Michal Smolka

Translation © Michal Smolka

Translated from The Old Magic of Christmas: Yuletide Traditions for the Darkest Days of the Year

Copyright © 2013, Linda Raedisch

Published by Llewellyn Publications, Woodbury, MN 55125
USA www.llewellyn.com

Linda Raedischová je všestranná autorka s uměleckým vzděláním a zájmem o praktické aspekty prehistorie, historie a náboženství. Její první knihou je *Night of the Witches: Folklore, Traditions & Recipes for Celebrating Walpurgis Night* (Noc čarodějnic: folklor, tradice & recepty k oslavě Valpuržiny noci) a je stálou přispěvatelkou Llewelynských ročenek. Žije na severu New Jersey společně s dcerou Mikou, se šedou kočkou a rozrůstající se sbírkou košťat.

978-80-7511-101-2 (pdf)

Z anglického originálu

Linda Raedisch: The Old Magic of Christmas: Yuletide Traditions for the Darkest Days of the Year

vydaného nakladatelstvím Llewellyn Publications, Woodbury, MN
55125, USA

přeložil Michal Smolka

Redakce Markéta Hofmeisterová

Odpovědný redaktor Michal Hrubý

Obálka Jakub Sejkora

Sazba purehtml.cz

Vydalo nakladatelství & vydavatelství Volvox Globator

Štítného 17, 130 00 Praha 3

www.volvox.cz

jako svou 1040. publikaci

Vydání první

Praha 2014

Adresa knihkupectví:

Volvox Globator

Štítného 16

Praha 3 – Žižkov 130 00

Nu, tak začněme.

Až budeme na konci tohoto příběhu,
budeme vědět víc, než víme teď.

Hans Christian Andersen,

„Sněhová královna“ [[1]]

Poděkování

Zvláštní dík patří Vivettě Pillotonové za to, že mi umožnila přístup do své knihovny a za celkovou morální podporu. Chrisi Gordonovi z Icepedition Tours bych chtěla poděkovat za využití jeho islandské sbírky. Chandě Yonzonové za čaj a zaopatření dětí, Priye a Nileshevi Shresthovým za večeře a pomoc s českou oblastí tématu, Jaclyně Pienové za kávu a příspěvek k řemeslům. A hlavně mé matce, Marion Raedischové, za pomoc v kuchyni i u překladatelského stolu a za všechny ty hodiny strávené s Lutzelfrau. Šťastné a veselé Vánoce všem!

Úvod

Duše Vánoc je zahalená mlhou tajemství. Tato kniha zkoumá méně zřejmé důvody, proč tomu tak je, a současně se, doufejme, vyhne tomu, prozradit svádívě jiskřivé tajemství. Pokud chcete prožít tajemnější a temnější roční období, jestliže se nebojíte otevřít dveře podivným duchům a vrásčitým stařenám, pakliže si budete užívat husí kůže, kterou vám rozhodně nezpůsobila přicházející zima, potom jste tady správně. I když kniha není určená dětem, napsala ji milovnice pohádek, a vy zde najdete mnohé odkazy na Hanse Christiana Andersena, C. S. Lewise, J. R. R. Tolkiena a na pár dalších autorů, které byste si s Vánocemi hned tak nespojili. V celém textu se vyskytují citace z mé vůbec nejoblíbenější dětské pohádky, „Sněhové královny“, kde odvážná Gerda putuje, občas bosá, ze svého podkrovního pokojíčku v Dánsku do zahrady čarodějnice, tábora lupičů a přes Laponsko do „sněžného sálu“ v srdci pevnosti Sněžné královny, aby duchovně zachránila svého kamaráda Kaje. Upřímně řečeno, „Sněhová královna“ není vánoční příběh, ale krajiny, kterými Gerda prochází, jsou v mnoha případech stejné jako země, kde sídlily dávné vánoční bohyně a jejich průvody víl, duchů a skřítků.

Abyste si zamilovali čas Vánoc, nemusíte být nutně křesťané. Všichni jsme se setkali s radami, jež nás nabádají, abychom „o Vánocích vzpomněli Ježíše Krista“. Zvolila jsem si pozitivnější interpretaci tohoto sloganu jako výzvu křesťanům, aby využili Vánoc k hlubšímu zkoumání vlastní víry. Ostatní mohou dělat to samé. Navzdory tomu, co jste možná slyšeli, není úplně snadné rozpoznat staré bohy a bohyně v moderních svátcích, ale jakou to přináší radost, když zničehožnic jednoho přistihnete, jak obchází kolem mísy s punčem nebo se skrývá ve větvičkách jmelí. Takové dlouhé období si jich žádá spousty, a čarodějnice, trolové a domácí šotci mají v této hře

každý svou roli.

Na následujících stranách se setkáte se zástupy elfů, a to jak světlých, kteří by dle předpokladů měli pod vlající oponou severní záře vyrábět hračky, tak i těch tmavých, číhajících v hlubokých lesích a skrývajících svou tvář před sluncem. Myslím si, že Vánoce a dny, které jim předcházejí, jsou tou nejlepší dobou pro porovnání naší dnešní představy o těchto nadpozemských stvořeních se vzájemně se obohacujícím vztahem, který s nimi v minulosti měli naši předkové.

Věřící i nevěřící mají dnes za to, že Vánoce, tak jak je známe, jsou v zásadě pohanskou slavností, jejíž rituály se snaží rozžehnout hasnoucí paprsky zimního slunce. I když je tato mytologie krásná, ve skutečnosti je pravdivá jen způli. Některé postavy, se kterými se setkáte, jsou nepokrytě pohanské, zatímco jiné jsou výsledkem velké křesťanské představivosti. Ale většina je kombinací obou.

Až budete obracet stránky této knihy, byla bych ráda, abyste měli pocit, že otevíráte vrata starodávného kostela a nacházíte nikoliv zaprášené lavice, ale věkovitý les, měsíční světlo třpytící se na listech cesmíny, mezi jejímiž větvkami se míhají průsvitné postavy. Doufám, že vy, čtenáři, budete stejně překvapení, jako jsem byla já, některými objevy, které jsem učinila na cestě tímto lesem. Na první pohled je švédská Lucie se svou zářící korunou a krvavě rudou šerpou přesně tou starobylou personifikací – anebo obětinou – slunce, ale ve skutečnosti tomu tak není. (Možná budete překvapeni tím, co najdete pod sukní české Lucie v den jejího svátku!) Naproti tomu italská čarodějnice Befana, jejíž jméno znamená Zjevení a jejíž příběh je nerozlučně spjat se svátkem tří králů přinášejících Ježíškovi zlato, kadidlo a myrtu, vděčí za svou existenci jedné německé bohyni stejně jako Matoušově evangeliu.

Nedá se popřít, že Vánoce jsou a vždycky byly zejména vybírání, nakupování, balení a dávání dárků. Nedílnou součástí římských Saturnálií, dávného předchůdce našich svátků, byly výměny svíček, malých keramických hraček a jiných drobností. Někoho obdarovat je koneckonců projevem dobré vůle, zvláště pokud věnujete trochu svých

těžce vydělaných peněz někomu, kdo se nachází na nižších příčkách společenskoekonomického žebříčku. Ne, nemusíte být za každou cenu veselí, ale měli byste si udělat chvilku a vzpomenout si, že všichni jsme „spolucestující na cestě do hrobu, a ne nějaké jiné pokolení jedoucí někam jinam“, jak se pokoušel Vydřigrošův synovec vysvětlit svému strýci. Což nás přirozeně přivádí ke třem duchům Vánoc, které zná celý svět: k Vánocům minulým, současným a budoucím. Vánoční koleda není první ani poslední vánoční příběh, který Charles Dickens napsal. Stejně tak nevytvořil nový žánr, pouze pozvedl dávnou tradici vyprávění příběhů k novým výšinám. V Dickensově představivosti byly Vánoce a svět duchů tak pevně spjaty, že si vydávání nejstrašidelnějších příběhů schovával na prosinec.

Když vznikala podoba našich nablýskaných (amerických) Vánoc, zmizely určité postoje, víry a zvyky, neboť taková je povaha tradice. Některé obyčeje mohou přetrvat staletí, zatímco jiné se ztrácejí zpod vánočního stromku téměř ve stejnou chvíli, kdy se zrodily. Nenechala jsem tyhle staré cáry válet se na podlaze v Santově dílně, ale namísto toho jsem jich pár posbírala a podržela jejich odřené okraje na světle. Podívejte se na ně. I když vám za žádných okolností nemohu slíbit šťastné a veselé Vánoce, mohu vám dát naději, že budou zajímavé. Možná si mnozí z vás myslí, že Vánoce se musejí točit kolem dětí. Nesouhlasím. Vánoce jsou příležitostí, kdy můžeme trochu postrašit děti, ale současně taky sebe.

Čas Vánoc se kdysi prostíral od konce října do 2. února. Sluší se poznamenat, že zatímco nošení barborek se dle předpokladů odehrávalo v předvečer svátku svaté Barbory (3. prosince) a Befana letěla po nebi s pytlem hraček na v předvečer Zjevení Páně (5. ledna), pevná a neměnná pravidla pro takováto nadpozemská procesí téměř neexistují. Pokud jsem umístila jisté události v nějakém kraji do doby vánočního večera, neznamená to, že podobný rituál se na jiných místech nemohl odehrávat na Nový rok nebo o Tříkrálovém večeru. V raném středověku začínal čas Vánoc 1. listopadu, ale mějte na paměti, že středověký první listopad nebyl ve stejný den jako ten náš. [[2]]

To, co dnes nazýváme Dušičky, znamenal pro staré Kelty začátek zimy, a tím pádem jakýsi novoroční večer. Zimní slunovrat, který my považujeme za začátek zimy, byl pro Anglosasy její polovina. Stejně jako v mé první knize *Night of the Witches: Folklore, Traditions & Recipes for Celebrating Walpurgis Night* (Noc čarodějnic: folklor, tradice a recepty k oslavě Valpuržiny) je většina záhadných bytostí, s nimiž se zde setkáte, germánského původu. Ale lidové zvyky a tradice, stejně jako lidé, kteří je vytvářeli, se často klidně mísí navzájem, namísto aby spořádaně zapadly do přesných vědeckých kategorií. Naše vánoční putování nás zavede do hloubi keltských, italských, pobaltských a slovanských zemí. Takové bohatství různých pověstí nás nutí udělat někde hranici, a já jsem se rozhodla ji načrtnout kolem katolických a bývalých katolických zemí severní a střední Evropy, samozřejmě včetně kolébek vánočních strašidelných přízraků, Islandu a Britských ostrovů. Podnikneme také příležitostné výlety do Severní Ameriky, i když pouze s ohledem na živé zvyklosti Starého světa. A žádná kniha o vánočních příšerách by nebyla úplná bez řeckých kallikantzaroi, kteří se nezváni o Štědrém dnu spouštějí komínem, aby v domácnostech působili zmatek. Ačkoliv náleží do říše východního pravoslaví, najdete je zde také společně s hrstkou severnějších vánočních stvoření (z nichž některá jsou zlá, jiná hodná), sem tam nějakých upírů a několika nepokojných strašidel.

A co by byly Vánoce bez větvičky něčeho zeleného? Nyní více než kdy jindy jsou Vánoce svátky skleníku. Předtím než se staly běžnými prysec, vánoční kaktus nebo brambořík, zdobily místa za okny, oltáře a domácí pokoje skromnější bylinky. Kromě cesmíny a jmelí se setkáte s neobvyklejšími a tajemnějšími sezonními rostlinami včetně břečťanu, jalovce a čemeřice.

Bud'te ujištěni, že je zde vidět více než pár zelených věnců, roztodivných čarodějnic a krásně svítících strašidel. Jen z některých duchů, se kterými se setkáte, budete mít husí kůži, protože cílem knihy je zachytit tajemství Vánoc, a ne vyvolat hrůzu. Nicméně poté, co si přečtete tuto knihu, budete pozorně naslouchat bubnování sobích kopyt

na střeše. Když uslyšíte cinkat zvonek a zaslechnete mručení hohou, namísto Santy na saních budete vyhlížet Divokého lovce, a jakmile se v kalendáři objeví prosinec, budete na pozoru, když na okenní tabulce uslyšíte bouchání koštěte, šelestění slámy nebo škrábání březových větví.

Stejně jako neustále se vyvíjející Vánoce nekončivaly 25. prosince, poslední kapitolou nekončí ani tato kniha. Na konci najdete „Kalendář vánočních duchů a kouzel“, který vám pomůže s pořádáním a prodloužením oslav. Ve významovém slovníku uvádím definice pojmů, které nejsou v textu objasněny. Vysvětlivky obsahují slova, jejichž přesný význam mohl čtenáři uniknout, jako například přeslice a kouřovod, i ta, které čtenář možná ani nezná, jako jsou primstav nebo kvatembr. Slovník je také úložištěm méně případných úvah, které jsem do textu nezařadila, abych zachovala jeho plynulost.

Kapitola 1

Tisíc let zimy

Jestliže mluvíte anglicky, jste zvyklí připisovat čtvrtek (Thursday) germánskému bohu Thorovi. Protože trpasličí strážci severských usedlostí nisse a tomten odmítali pracovat ve čtvrtek v noci, můžeme si udělat závěr, že byli zasvěcení tomuto bohu hromu. Thorův kult byl vždy populární, a tak je možné, že tito scvrklí braši byli jeho muži. Nejprve však bychom se měli podívat, jak Norové, Germánci a Anglosasové počítali dny. Stejně jako všechny židovské svátky začínají při západu slunce den předem, germánští pohané počítali své dny od setmění namísto od úsvitu, což je důvod, proč většina čarodějnic, strašidel a skřítků v této knize přichází s temnotou předchozího dne oslav toho kterého svatého.

Jakmile ve čtvrtek, v Thorův den, padla tma, začínal páteční večer neboli podle představivosti starých Germánců Friggin večer. Frigga, která bydlela s ostatními nebeskými bohy v Asgardu, byla Ódinovou královnou. Byla o trochu méně promiskuitní než bohyně plodnosti Freya, a rozhodně se více zabývala vedením domácnosti, hlavně výrobou oděvů. (Tímto se netvrdí, že Frigga a Freya nebyly dvě podoby jediné bohyně, o čemž se vždy dá s jistou pravděpodobností uvažovat.) Frigga byla přítomna na severní obloze v podobě přeslice, souhvězdí nám dnes známého jako Orionův pás. V její večer bylo zakázáno přist: prázdná přeslice vedle koše plného větren ukazovala bohyni, že jste byli pilní a mohli jste si dovolit prolenošit celou noc, stejně jako nisse a tomten. Ale do Tříkrálové noci (6. ledna) jste chtěli mít všechnu vlnu a len, co byly v domě, spředeny, protože po skončení vánočního období přicházel čas sestavit domácí stav, a vy jste museli mít dostatek nitě na osnovu, abyste mohli začít tkát.

V alpských zemích byla Frigga známá jako Perchta, Berchta nebo Berta a její kult nadále kvetl i dlouho poté, co se víra v bohyně „zametla do seníku“. Aby bylo zřejmé, že si již nenárokuje božské postavení, často se jí nyní říká „Frau“, tedy paní. Byla také nazývána

Spinnstubenfrau, „Paní přádelny“. Ve Skandinávii Friggina přeslice ledově zářící na noční obloze stačila k tomu, aby se služky snažily ze všech sil, ale jinde se muselo mladým přadlenám připomínat, že poslední věcí, kterou by chtěla bohyně vidět, když nakoukne v tříkrálový předvečer do okna, je chomáč neutkané vlny či příze smutně visící na přeslici. V Německu, Rakousku a Švýcarsku existoval nespočet příběhů o tom, jak Frau Berchta rozšlapala, anebo dokonce zapálila napůl upředená vlákna.

Ačkoli málokdo z nás dnes přede, poslední tři čtvrtky před Vánoci nadále patří Frau Berchtě. Ne vždy se ona sama zjevuje o „Berchtlině noci“, jak se jí také v některých částech Alp říká, neboť na to má služebníky. Ti většinou tropí povyk. Bavorské děti, které se dočasně přihlásily

do služeb Frau Berchty, pobíhaly a házely suchý hrách, fazole a oblázky na dveře a okna, aby každému připomněly, že se blíží Vánoce. Díky hluku byly tyto čtvrtky v Německu známy jako „Noci klepání“. Majitelé domů odměňovali děti za to, že vyhánějí zpod krovů zlé duchy. Jestliže děti během akce vyrušily nějakou čarodějnici, nebály se pronásledování, protože ta se předtím, než začala narušitele pronásledovat, musela zastavit a spočítat všechny fazole, které padly na její práh.

Rojí se bílé včely

Když se ve „Sněhové královně“ za oknem snášejí k zemi velké vločky sněhu, říká stará babička Kajovi a Gerdě: „To se tam rojí bílé včeličky!“ Později Kay sám spatří „včelí královnu“, jak se snáší na okraj květináče, „ženská postava, oděná do nejjemnějších bílých závojų, které byly jakoby složeny z milionů třpytivých vloček-hvězdiček“. [[3]] Ačkoli v Andersenově Dánsku neměla Frau Berchta své působiště, spisovatel často cestoval po Evropě včetně alpských zemí, kde Berchtini služebníci ještě vybírali tribut pro svou, jak jí říkali, Včelí královnu. Ačkoliv sama „královna“ není nikde v dohledu, její služebníci uctivě stojí u sedlákova domu v komických vyřezávaných

maskách. Připomínají sedlákovi, že je to Frau Berchta, kdo pokrývá pole sněhem, aby si půda odpočinula a vydala příští rok bohatou úrodu. Sedlák těmto pracovitým včeličkám raději něco dá, pokud chce, aby se na konci zimy vrátily, tančily po poli a požehnal vyoraným brázdám.

V Rakousku na Berchtlinu noc vyražejí její služebníci do ulic, tropí rámus zvoněním na kravské zvonce a fidláním na skřipky. Tyto činnosti se vždy neomezovaly jen na adventní čtvrtky nebo na území Rakouska. V roce 1572, dva týdny před svátkem svatého Ondřeje (30. listopadu), jakýsi Hans Buchmann tvrdil, že jej nadpozemské bytost přenesly z lesa poblíž německého Rothenburku do italského Milána. Měl pocit, že ho napadl roj včel, ale bzučení později přešlo ve strašné skřípění smyčce na strunách. Co se Hansovi doopravdy stalo, nevíme – těsně před svým zmizením si bez ptaní vypůjčil nějaké peníze, takže měl hromadu důvodů vymyslet si nějakou pohádku –, ale je zajímavé, že se neopomněl zmínit, že jeho únosu a letu přes vršky stromů předcházelo bzučení včel. Poté se musel po svých vrátit zpět do Rothenburku a dorazil nakonec na Hromnice (2. února).

V Alpách ve stejném století ohlašovala návštěvu Salige Fräuleins (Požehnaných mladých žen) hudba podobná včelímu bzučení, ale jemnější, než slyšel Hans. Tyto Požehnané, jak se jim také říká, se mohly časem přeměnit v Ježíškův doprovod a nahradit bzučení cinkáním zvonečků. Nicméně kdekoliv se Berchta vzpomíná pod svým vlastním jménem, můžeme očekávat, že uslyšíme bzučící struny nebo alespoň nějakou narážku na včely.

Z ptačí perspektivy

Severská inkarnace Berchty, která řádila jako zběsilá a starala se o děti, které zemřely před svým křtem, byla Frau Holle, Matka Hulda. V čase vánočním létala na koštěti přes strniště spolu se svými adoptovanými dětmi a zajišťovala štědrou úrodu pro příští rok. Pokud jste však pohlédli k nebi a nad hlavou vám přelétal tento houf duchů, mohli jste oslepnout. Ze severu se Hulda i její čas uctívání nakonec vytratily, ale díky bratřím Grimmů je uchována v pohádkách.

Matka Hulda představuje obvyklou německou Hausfrau. Sníh je husí prachové peří vířící po obloze, když natřásá svou obrovskou duchnu. Mlha je pára vznášející se nad hrncem na kamnech a hrom je otáčení se přadena se lněným vláknem. Matka Hulda vždy hledá spolehlivou pomocnici. Když se u ní chcete ucházet o místo služky, musíte nejdříve projít vodou, buď v tůni, kde si dává své omlazující koupele, nebo v obyčejné studni..

V pohádce „Matka Hulda“ příčinnivá, ale zjevně nešikovná dívka upustí vřeteno do studny. Když pro něj vleze, objeví se v kouzelné zemi plné květin a slunečního svitu. Toulá se bez cíle a pomáhá chlebu dostat se z pece před spálením a jabloni setřást jablka. Nakonec přichází k chaloupce, kde ji přivítá prastará stařena, která se představí jako matka Hulda a nabídne jí u ní místo. Dívka nabídku přijme a pomáhá s vařením, uklízí a natřásá peřiny, až se jí začne stýskat po domově. Matka Hulda ji bez námitek propustí, a když přechází práh domu, obdaří ji zlatem a penízky.

Později dívčina líná nevlastní sestra skočí do stejné studny, aby zjistila, co ona může od stařeny získat. Nepomůže však chlebu ani jablkům, a když je přijata do služby, dělá sotva více, než že přejede prstem po zaprášeném nábytku a lehce poplácă peřiny. Když oznámí, že chce skončit, stařena ji za odměnu poleje kbelíkem smůly.

Zatímco německá Matka Hulda byla známá svým nedostatkem dívčího půvabu, není to nic ve srovnání s hrůzostrašnou Perchtou. Alpská Perchta je obraz Huldy, který se mohl objevit v ďábelském pokřiveném zrcadle, kterým Andersen začíná „Sněhovou královnu“. Jméno Perchta se datuje do 14. století, ale první psaná zmínka o hrozivé čarodějnici, která vládne zimním slavnostem, pochází z 10. století ze Salcburku. Kdo ví, jak dlouho předtím byla aktivní? Samozřejmě že ne vždy se musela jmenovat Perchta. Jacob Grimm nám nabízí možnost, že její jméno může pocházet ze starogermánského výrazu giperahta nacht neboli „zářivá noc“, což je svátek Zjevení Páně (6. ledna), kdy hvězda zazářila nad Betlémem. Skutečnost, že stará čarodějnice má 6. ledna stále svůj Perchtentag

neboli Perchtin den a že se na její počest pořádají po celých dvanáct vánočních dnů slavnosti za konání Perchtenlauf neboli „Procesí Perchtiných služebníků“, Grimmovu myšlenku jen dokresluje.

Perchta má i svou vlídnou tvář, kterou ztělesňují „Krásní Perchtové“, kteří nosí na hlavě špičaté čapky zdobené květinami, nicméně většina jejich zasvěcenců se zjevuje jako chlupaté rohaté příšery s obrovskými ústy sešklebenými do grimasy. Tito „Zlí Perchti“ jsou nejen ohyzdní, ale i neurvalí. Jednou z jejich činností je lezení po střeších vesnických domů a házení sněhových koulí do komínů.

Jak dokázala Perchta přežít tak dlouho? Jistě ne proto, že by byla krásná a hodná. Jedním z tajemství její dlouhověkosti může být ochota strkat svůj dlouhý nos do cizích záležitostí, jak uvidíme v kapitole 9 pojednávající o svátcích svaté Barbory a svaté Lucie. Nejpozději od 15. století je Perchta zobrazována s nelidsky dlouhým nosem. Někdy se o ní mluví jako o té s „železným frňákem“, ale její rakouská přezdívka Schnabelpercht, „Zobáková Perchta“, se hodí více. Perchta také měla mít ploskou nohu, údajně ze šlapání na pedál kolovratu, ale pravděpodobněji půjde o nohu husy nebo labutě. Části ptačího těla a bílé peří, které matka Hulda shazuje z oblohy, naznačují, že Perchta na sebe brala ptačí podobu, což je starodávný zvyk germánských bohů, jako byly Frigga a Freya.

Dům volá

Jinou strategií, jak si podržet moc, je zblízka se zabývat záležitostmi druhých. A tak ta stará šťouralská čarodějnice vcházela v předvečer Tří králů (5. ledna) osobně do domů. Jestliže byla spokojená s tím, co viděla, mohla německá Berchta zanechat dárek v podobě vlastnoručně utkané příze na znamení souhlasu. Pokud se této vánoční bohyni znelíbilo spatřené, pak bylo lépe mít se na pozoru. Když překročila práh, mohla v jednom ze svých zkroucených pařátů nést svazek větviček, slámy nebo roští. Chtěla snad ještě znovu zamést jizbu? Anebo přinesla otop na oheň? Mohla také nést cihlu, takže zamýšlela spravit tu díru v zahradní zdi? Bohužel, nic takového.

Když přejela svým pazourem po vršcích skříní a spočítala plné špulky nití, chtěla starocha vědět, co jste připravili k večeři a zdali jste nezapomněli nechat trochu pro ni. Přes její zobákovitý nos nesměl přejít ani závan vůně masa, protože předvečer Tří králů znamenal krátké znovuoobnovení předvánočního půstu. Toho večera, kdy se na futra domovních dveří psaly křídou počáteční písmena jmen Tří králů, bylo jediné povolené jídlo ryba a obilniny. Mohly to být ovesné vločky s uzeným sleděm nebo tenký koláč z mouky a mléka. O něco chutnější byly knedlíky. V Duryňském lese ve středním Německu znala Matka Hulda původní recept na bramborové knedlíky, ze kterého pocházejí i všechny další, zatímco v Brunšvicku na severu trvala pouze na tom, aby se během dvanácti vánočních dnů nejedly boby.

Ale co když jste zapomněli a přinesli si domů pivo a klobásky chvíli předtím, než stará paní vešla? Anebo když jste uvařili správné jídlo, ale zapomněli jste na kamnech nechat porci navíc? Následky by byly odlišné, než kdybyste opomenuli vytáhnout sušenky pro Santa Clause, protože Frau Berchta se uměla opravdu hrozivě rozzlobit. Nejdříve by vám rozřízla břicho svým nožem ukrytým v sukni. Potom by sáhla dovnitř a vytáhla všechno zakázané jídlo a nahradila jej svazkem roští nebo cihlou, břicho zašila hospodářským nářadím namísto lékařského. Nic z toho by nedělala hned na místě, ale počkala by, až usnete.

V islandské Laxdaela Saga Černý An, kovář u Olafa Hoskuldssona, podstoupí stejný zákrok ne jednou, ale dvakrát. V kapitole 48 se Anovi zdá, že nad ním stojí čarodějnice se sekáčkem na maso a dřevěným korytem. Beze slova ho rozpárá, vybere mu vnitřnosti a břišní dutinu vyplní větvičkami. Bylo to něco, co jedl? Vydřigroš by s tím možná souhlasil, vždyť se nezkusil zbavit ducha Marleyho jako „nestravitelného žvance hovézího, lžičky hořčice, drobku sýra, kousku nedovařených brambor“? Když An příští ráno líčí u snídaně svůj zážitek, ostatní muži si z něj utahují, ale jeho hostitelka chápe sen jako varování.

A opravdu, v další kapitole se An a jeho společníci na cestách

dostanou do křížku s muži z Laugaru. Než bitka skončí, Anovi vnitřnosti skutečně vyhřejnou ven z břicha. Je považován za mrtvého a podle toho položen na zem. Při setmění se však najednou posadí a vyděsí ty, kteří stráží jeho mrtvolu. An je ujišťuje, že nikdy nebyl opravdu mrtvý, pouze snil. Stejná podivná žena se vrátila, vytáhla otep roští a vložila zpět jeho vnitřnosti. Kovář se zcela uzdraví a od té doby je znám jako An s roštím v břiše. Tedy alespoň do kapitoly 55, kdy mstí smrt Kjartana Olafssona a nepřátelé mu rozrazí lebku. Některá zranění neumí vyléčit ani čarodějnice.

Takže pokud se vám zjeví Berchta v důsledku vaší nestřídmosti, mějte na paměti, že vám nepřišla ukrást trávicí trakt. Pouze jej bezpečně uschová, dokud se nenaučíte moudřeji rozvažovat.

Hradní paní

„Bílá paní“, jež se zdá být romantickou verzí Spinnstubenfrau, která byla ve skutečnosti známá jako Bertha, byla spojena s hradní věží postavenou v 10. století u Ženevského jezera ve Švýcarsku. Bílá paní je strážný duch, jehož úkolem je hlídat poklady, v šlechtických rodinách oznamovat blížící se smrt, a dokonce i utěšovat děti. Tato Bertha se vždy o Štědrém večeru zhmotnila z mlhy, oblečená v zářivě bílé šaty a nesoucí žezlo, které kdysi musela být přeslice, protože se zvlášť zajímala o to, zdali děvčata dopředla. Vedle kontroly blízkých domácností rozhazovala za chůze hrsti zrní. Jako všechny královny nikdy necestovala samotná, ale když se vypravila ze své věže, doprovázela ji skupina trpaslíků, skřítků a jiných bytostí vzrůstu dítěte.

Podle některých pramenů byla tato Bertha duch skutečné královny, pravděpodobně švábské princezny, která se v roce 922 vdala za krále Rudolfa. Jiné uvádějí, že byla matkou nebo babičkou Karla Velikého. Ať byla kdokoli, švýcarská Bertha nakonec přerostla svou původní identitu. Časem byla dokonce příliš velká i do střevíčků Bílé paní, neboť její přeslice a zjevování se o Vánocích – nehledě na ptačí nohu, kterou skrývala pod lemem své třpytivé róby – z ní dělaly královnu bohů.